

Komuna Cecilia — društveni eksperiment

UDK: 141.81
141.82
327.323

OLIVER KURTOVIĆ
Zagreb

Izvorni znanstveni rad
primljeno: 20. 11. 1990.

Anarhistička komuna Cecilia predstavlja i danas, nakon sto godina distance, relevantnu epizodu u historiji radničkog i socijalističkog pokreta, kao i komunalističkog pokreta. Bila je to prva komuna bazirana na svjesnom nastojanju da se na eksperimentalnoj osnovi stvore uvjeti alternativnog načina života u kontekstu revolucionarne promjene svijeta i tako proučavaju. Osnovana 1890. i pored mnogobrojnih teškoća uspjela se održati, u prvoj fazi do svibnja 1893. da bi se definitivno raspala nakon druge faze u travnju 1894. Osim što je to bio prvi pokušaj takve vrste, njeno ogromno značenje leži i u tome što je izazvala široku i burnu polemiku u radničkom pokretu socijalističke i anarhističke provenijencije, davši tako i značajan teorijski doprinos emancipatorskoj ideji s početka XX. st.

Iskustvo anarhističke komune **Cecilia** zauzima značajno mjesto u historiji komunalizma jer je to bilo prvo svjesno nastojanje da se realizira alternativna socijalistička grupa na eksperimentalnoj osnovi.

20. veljače 1890. ukrcala se u Genovi na trgovački brod **Città di Roma** mala grupa od šest anarhista, među kojima i Giovanni Rossi, inspirator projekta, kao istraživačka prethodnica. U travnju su se iskrcali u državi **Paraná** (Brazil) odlučni osnovati eksperimentalnu koloniju. Bio je to početak jedinstvene i pionirske avanture poznatije u historiji socijalističkog pokreta kao **Anarhistička kolonija Cecilia**.

Usprkos mnogobrojnim teškoćama uspjeli su se smjestiti na zemljištu uz rijeku Iguassu u kraju zvanom Saint Mattheus. Ondašnjih 2.500 lira koliko su imali, dostajalo je, osim za put, još samo za najam zemljišta te kupovinu nešto opreme i alata (kola, plug, pila). Tako su uspjeli postaviti na noge početnu strukturu za komunu koja je narasla na više od 150 osoba. Taj rast male inicijativne grupe u koloniju zbio se u svega nekoliko mjeseci, od veljače do lipnja 1891. godine, zahvaljujući prije svega putu na koji je Rossi krenuo prethodnog listopada nakon kolektivne odluke. Vrativši se u Italiju i obišavši Pisu, Livorno, La Speziu, Torino, Milano i mnoge druge gradove, napravio je vrlo efikasnu propagandu upravo započetog eksperimenta opisujući smisao iskustva, svoje želje i programe. Time je potakao mnoge odlaske koji su uzrokovali prirast članova kolonije u Brazilu.

Međutim, iznenadni i brz prirast kolonista uzrokovao je mnoge probleme što je dovelo, u vrlo kratkom vremenu, do rasapa na odvažnu grupu mladih koja je željela nastaviti s eksperimentom i one koji su se raspršili vraćajući se individualnom životu. Na neki način napravila se prirodna selekcija na one koji su vjerovali u laku realizaciju te ideje, a naišavši na nesigurne materijalne uvjete života napustiti koloniju, i one koji se, nošeni snažnim idealizmom, nisu obeshrabrili, želeći svladati oskudicu.

Taj prvi slom u koloniji rezultirao je i pozitivnim konzekvencama. Naime, osipanje se zaustavilo, što je dovelo do obnove kolektivnog života. Obnovljena kolonija počela je s jezgrom od 39 osoba, od čega 20 muškaraca, 9 žena i 10-oro djece, narastavši do stotinjak osoba, da bi se, konačno, stabilizirala na 64 stanovnika. Tako se krajem treće godine njena postojanja

moglo pozitivno govoriti o iskustvu života u komuni. Osim toga, na dan 31. prosinca 1892, uprkos jednoj krađi, kolonija je imala bruto prihoda od 14,5 milijuna reisa što odgovara sumi od 10.000 ondašnjih lira.

Zanimljivo je spomenuti jedañ događaj koji je umalo doveo do zatvaranja kolonije. Na stranu što su neki bivši kolonisti izveli nekoliko razbojstava i krađa u Curytibi, prije svega zanimljivo je što je nekoliko anarhista iz kolonije sudjelovalo u žestokim manifestacijama u obližnjoj Palmeiri. Tako je guverner Parane, na preporuku talijanske vlade, objavio kako su stanovnici kolonije provokatori i izazivači nereda. Obje su države pokazale veliku slogu u želji za zatvaranjem neželjenog »legla« ideja liberterskog komunizma.

U drugoj fazi kolonisti su uspjeli uspostaviti suživot na anarhističkim principima i pored nekih proturječnosti i teških situacija, da bi u svibnju 1893. njeni osnivači proglasili eksperiment završenim. Govoreći o tome Rossi je uvijek isticao da je eksperiment priveden kraju, i nikada nije spominjao promašaj, ističući pozitivne strane komunalističkog života: »Nikakav ugovor, ni pismeni niti usmeni, nije bio napravljen. Nikakva pravila, nikakva satnica, nikakve dužnosti, nikakva podjela vlasti i nikakvi fiksni oblici života ili rada. Glas bilo koga budio je ostale; nedostatak tehnike, što je bilo poznato svima, zvaò nas je na rad, čas zajedno, čas razdvojeno; glad nas je pozivala na jelo, san na odmor.«¹⁾

»Petko«, reče Robinson Crusoe, »Žao mi je, ali bojim se da te moram otpustiti.«

»Što to znači gospodaru?«

»Ti znaš da imamo veliki višak prošlogodišnjeg uroda. Ne trebam te za ovogodišnju sjetvu. Imam ogtača od kozje kože dovoljno za čitav život. Moja koliba ne treba popravaka. Kornjačina jaja mogu i sam skupljati. Postoji prekomjerna proizvodnja. Ne trebaš se zadržavati u blizini, kad te budem trebao, pozvat ću te.«

Samo gašenje komune Cecilia nije se dogodilo zbog toga što je bila organizirana na principima liberterskog komunizma, niti što je bila anarhistička. Po Rossiju postojala su dva razloga: Prvi, kolonija je rođena u siromaštvu, s ljudima nesviknutima na agrarne poslove i za svo vrijeme postojanja nije mu se uspjela otrgnuti. Nije se uspjelo doći do sredstava za pristojan život: »Naš mali anarhistički svijet bio je previše mali i previše siromašan da bi nam jamčio bijeli kruh, bocu vina, mjesto u kazalištu, udobnu postelju, drugaricu za ljubav, i suprotno pjesničkoj retorici, dali smo prednost ružama ropstva pred trnjem slobode.«²⁾ Međutim, konačan udarac komuni zadao je događaj koji je bio definiran kao »epizoda slobodne ljubavi«. Naime, krajem 1891. koloniji se pridružuje veća grupa seljaka iz Parme, čime je značajno porasla radna snaga. S njima je došla i mlada žena koja je, slobodno se ponašajući, održavala brojne odnose s različitim muškarcima, među kojima je bio Rossi, ali i mnogi oženjeni. Takvo antikonformističko ponašanje davalo je u početku nadu da će biti prihvaćen novi slobodni i harmonični odnos između muškarca i žene. Iako se u komuni od njenog osnivanja diskutiralo o slobodnoj ljubavi i drukčijim odnosima između muškarca i žene, ova »epizoda slobodne ljubavi« poljuljala je komunu i dovela do završne krize, označivši kraj svemu. Opisujući i ana-

¹⁾ Giovanni Rossi, *Cecilia, comunità anarchica sperimentale*, Tipografia Belforte, Livorno 1893. str. 13; reprint Edizioni del Gallo, Milano 1971. str. 321.

²⁾ Giovanni Rossi, *Utopie und Experiment*, Verlag A. Santfleben, Zürich, 1897. citirano iz *Volontà*, 3/89, Milano, str. 165.

lizirajući taj slučaj ne samo kao svoje iskustvo, nego i kao uzrok moralnog negodovanja i osude, te poljuljanih unutrašnjih društvenih odnosa, a sve to u kontekstu ideje emancipacije i liberteruskog komunizma, Rossi piše: »Zaključimo. Nepouzdana obećanje ekonomske emancipacije žene i ponuda slobodne veze, koja to nije; nego spontana destrukcija porodice, što bi odmah trebalo hrabro staviti u sve socijalističke programe; a pod socijalističkim moralom trebalo bi, čini mi se, već sada podrazumijevati slobodnu ljubav, kao višestruki i istodobni splet osjećaja, da ga svi žele, da ga se nitko ne boji.«³⁾

»U redu gospodaru, sijat ću samo za sebe, napraviti ću vlastitu kolibu i skupljati jaja i oraščiće koliko meni treba. Mogu i sam sasvim lijepo.«

»Gdje ćeš sve to raditi, Petko?«

»Tu na ovom otoku.«

»Taj otok pripada meni. Znaš, ne mogu ti dozvoliti da sve to radiš ako mi ne možeš platiti koliko tražim. To je onda isto kao da ga i ne posjedujem.«

Osim toga, ta grupa seljaka koja je došla sa svojim porodicama, donijela je sa sobom svoj tipični »egoizam seljaka«, uvijek izrabljivanih i generacijama nepovjerljivih. Uspjeli su pomalo kolektivu nametnuti stalno uspoređivanje produktivnosti svog rada i rada drugih. Neki su kolonisti radi toga napustili koloniju, dok su se oni koji su ostali ponašali dvojako: jedan je dio kolonista pokušao nastaviti živjeti i raditi u kolektivnoj klimi kako je bio navikao, dok je dobar dio ostalih počeo podbadati u radu manje efikasne drugove. Pojavom tog fenomena, da je svatko počeo osjećati na sebi kontrolu ostalih, i bez obzira koliko ta kontrola bijaše maskirana i ne toliko očita, ali time teža i nepodnošljivija, u koloniji se, u neku ruku, stvorila grupa koja je ličila na partiju i koja je dolazila u sukob s ostalima, kao i s kolektivističkim idejama i osjećanjima.

Taj sukob interesa i ponašanja s jedne, i moralno zgražanje i osuda »epizode slobodne ljubavi«, s druge strane, dovode koloniju do definitivnog raspada u travnju 1894. Naravno, brazilska je vlada odmah iskoristila priliku i uzevši zemlju nazad prisilila preostale koloniste da ju napuste.

»Tada ću napraviti kanu i loviti ribu u oceanu. To nije tvoje vlasništvo.«

»To je u redu, ali pod uvjetom da ne upotrebljavaš moje drveće za svoj kanu, da ga ne radiš na mojoj zemlji, ili upotrebljavaš moju plažu da ga porineš u more te da pecaš dovoljno daleko da ne povrijediš moje teritorijalne vode.«

»Nikad nisam razmišljao o tome, gospodaru. Mislim da to mogu učiniti i bez čamca. Mogu preplivati do one stijene preko i tamo pecati i skupljati jaja galebova.«

Iako je imala gotovo istovetan završetak kao većina od brojnih komuna koje su se pojavile poslije nje, komuna Cecilia ima ogromni značaj kao prvo svjesno nastojanje da se na ekspe-

³⁾ Giovanni Rossi, *Un episodio d'amore nella colonia Cecilia*, Tppografia Belforte, Livorno 1893; str. 78.

rimentalnoj osnovi stvore uvjeti alternativnog načina života i moguće revolucionarne promjene svijeta. S tim saznanjem nastalo je, bilo privedeno kraju i kasnije mnogo puta promišljano i analizirano ovo prvo iskustvo takve vrste. Od onda nije bilo komune osnovane s tim namjerama, nego su se sve formirale zbog ostvarenja mogućeg ovdje i sada, te zbog drukčijeg zadovoljenja egzistencijalnih potreba od onih koja postojeća društva mogu ponuditi. Samo je povremeno bilo postavljano pitanje utopije ili univerzalnog političkog projekta. Sam Rossi je do kraja svog života nastavio promišljati i analizirati ovo proživljeno iskustvo u kontekstu mogućeg socijalističkog i anarhističkog društva. Većina njegovih promišljanja mogu se naći u spisima: **Un episodio d'amore nella colonia Cecilia**, napisanom dok je eksperiment bio u toku; **Il Paranà nel ventesimo secolo**, uredenom odmah pošto je kolonija bila zatvorena i publiciranom 1895. pod pseudonimom **Cardias**; i konačno niz pisama i članaka objavljenih u **Utopie und experiment**, štampano u Zürichu 1897.

Iako je njegova analiza uspijevala obuhvatiti sve probleme života u komuni, njegova su se razmišljanja najviše bavila odnosima ljubavi i organizacije kolektivističkog tipa proizvodnje. Poslije svog iskustva, života u komuni, Rossi je bio uvjeren da je za kolektivističko življenje potrebno korjenito promijeniti instituciju porodice, sve do njenog ukidanja, te priznavanje kompleksnosti sentimentalnih međuljudskih odnosa. Po njemu komunizam ne može zadovoljiti ljudske želje i potrebe niti jamčiti slobodu dok god se bazira na konceptu jednakosti, koji je, iako univerzalno teorijski prihvaćen, bio na nivou života i prakse negiran. U koloniji se, naime, pokazalo da u ljudskoj prirodi egoizam i umišljenost zauzimaju dominantno mjesto u ljudskoj prirodi, a komunistička formula »Svatko prema mogućnostima i svakom prema potrebi« pokazala se u praksi kao nemoguća za realizirati. Isto tako se pokazalo da je ljudsko ponašanje bilo stavljeno pod tegobnu društvenu kontrolu. Grupa je stajala pod veliki pritisak individuu, koja bi ispadala iz ustaljenih normi ponašanja ili produktivnosti, i »osuda« bi bila teža i tiranskija nego da je bila od vlasti ili gazde. Tako je po Rossiju i komunizam neizbježno tendirao k ograničavanju individualnih sloboda pa on, umjesto isprazne retorike jednakosti i rajске situacije, a na bazi proživljenog iskustva, predlaže identitet osobnih interesa kao najprirodniji. Razvija teoriju po kojoj bi se individue trebale udruživati u proizvodnji po afinitetu i spontano kreirati mreže mutualističkih i kooperativnih radnih asocijacija koje bi proizvele, neka bolje, neka lošije, nalazile adekvatan način socijalne organizacije.

»Ne možeš, Petko, stijana je moja, ja posjedujem i priobalna prava.«

»Što da radim gospodaru?«

»To je tvoj problem Petko, ti si slobodan čovjek, a znaš da mi ovdje podržavamo slobodu.«

»Mislim da ću skapati od gladi, gospodaru. Mogu li ostati ovdje do tada ili da preplivam vašu granicu od 12 milja i umrem ondje?«

Još jedna značajka koja izdvaja ovu komunu od mnogih drugih je i tip diskusije koji se razvio, bilo u anarhističkom, bilo u čitavom socijalističkom pokretu. Uvjeren u vrijednost eksperimentalnih komuna, Rossi je postavši članom Internationale 1873. godine predložio u svojoj sekciji osnivanje jedne takve komune u Polineziji. Međutim, njegov prijedlog ne nailazi ni na kakav odjek i završava u arhivi. Polemizirajući s talijanskim socijalistima o ovom pitanju Rossi je, prije Cecilie, sudjelovao u jednom kolektivističkom eksperimentu, iako ovaj nije imao anarhističku i komunističku svrhu. Taj pokušaj kooperativne asocijacije, usko kolektivističke, konstituirao se 11. studenog 1887. u **Cittadella di Stagno Lombardo** u kremonskoj dolini.

Podržan od parlamentarističkog i reformističkog krila talijanskih socijalista (Lenida Bissolati, Filippo Turati i Andrea Costa), Rossi je tek nakon dugog vremena uspio uvjeriti lokalne seljake da osnuju kooperativu u kojoj će sami odrediti pravila upravljanja, proizvodnje i distribucije. S ekonomskog stajališta kooperativa je funkcionirala, ali je isto tako pokazala da se bez kulturnog i revolucionarnog okvira, obična kolektivizacija iscrpi u samoj sebi. Razočarenje, koje je tada doživio, nagnalo ga je na put u Brazil i osnivanje anarhističke kolonije.

»Mislio sam o nečemu, Petko. Ne želim svaki dan nositi smeće do obale. Možeš ostati i to raditi. Tada, sve što ostane, nakon što se moj pas i mačka najedu, možeš ti pojesti. Imaš sreće, Petko.«

»Hvala moj gospodaru, to je pravo dobročinstvo.«

»Još jedna stvar, Petko, ovaj je otok prenapučen, pedeset posto pučanstva je nezaposleno. Pogodila nas je ozbiljna depresija i ne vidim kako da ju prebrodimo. Ako dođe koji brod ne daj im da iskrcavaju ikakvu robu, a pripazi i da se nitko ne iskrcava da bi živio ovdje. Moraš biti zaštićen od inozemne radne snage. Unatoč svemu, okolnosti se baziraju na zdravim osnovama. Napredak je tu odmah iza ugla.«

Mnogo značajnija i određenija, ali i žešća, diskusija u vezi eksperimentalnih komuna vodila se među samim anarhistima. Glavni, a možda i najveći protivnik eksperimentalne strategije u komunističkom pokretu, bio je E. Malatesta. Između njih dvojice izbila je žestoka diskusija koja je dovela do toga da je 1884. u jednom pismu Rossi optužio Malatestu da je dogmatičan i autoritaran, jer podržava samo jedan način razmišljanja, a osuđuje drukčiji. U biti Malatesta slijedi koherentni pristup ideji komunizma i osuđuje ograničeni eksperimentalistički pristup. Po njemu rad na revoluciji trebao bi uključiti čitav narod i Rossijev pristup vidi kao sigurnosne ventile koji »odlažu revolucionarnu eksploziju«. ⁴⁾ Većina anarhističkog pokreta podržava takvu poziciju, tako se pozicija P. Kropotkina ne razlikuje mnogo od pozicije Malateste, dok je pozicija E. Reclusa malo drukčija. On, naime, iako ne odobrava takvu strategiju, nalazi da bi moglo biti korisno i interesantno svako iskustvo koje unapređuje emancipaciju, te je interesantan predmet proučavanja, iako ne i neophodan (Vidi u: Ettore Zoccoli, *L'anarchia*, Bocca, Torino, 1907.). Na ove polemike Rossi, uvažavajući argumentaciju revolucionarne propagande, odgovara kako su kolonije samo objekt proučavanja da bi se bolje razumjeli organizacioni mehanizmi novog društva te da nemaju cilj ni namjeru strategijske zamjene revolucionarne propagande. »Socijalističke grupe vrijede kao sredstva propagande, a ne kao postepeno i mirno rješenje socijalnog pitanja«. ⁵⁾

Danas, nakon što je prošlo čitavo stoljeće od ovog iskustva, komuna Cecilia, osim načina i ciljeva zbog kojih je osnovana, ima za nas značenje i zbog širine polemike koju je izazvala u socijalističkom i radničkom pokretu. O njoj samoj, kao iskustvu po sebi, ne može se reći ništa više niti manje od onoga što bi proizašlo iz tisuća sličnih iskustava poslije nje. Nije slučajno što je uslijed izostanka revolucionarne situacije i iskustava zemalja tzv. real-socijalizma uslijedio povratak ovakvim eksperimentalnim pokušajima. Svrha im je bila da ostvare »sada i ovdje« sve što je moguće u kulturnom osobađanju od postojećih sustava vlasti i ponude alternativu

⁴⁾ Errico Malatesta, *Lettera indirizzata ad Alessandro Vito Panzacchi*, u *La rivendicazione*, Fori 18. ožujka 1891.

⁵⁾ Giovanni Rossi, *L'utopia sperimentale di Lasalle*, u *Lo sperimentale*, br. 3/1886, Brescia.

postojećem, kojem se ne priznaje legitimitet. Iako su sve završile ili završavaju na isti način, samogašenjem, vrlo su jasan način pokazivanja želje i volje za emancipacijom od opresivne, antikološke, militarističke i hijerarhijske kulture.

THE CECILIA COMMUNE — A SOCIAL EXPERIMENT

OLIVER KURTOVIĆ

Zagreb

The anarchist commune Cecilia continues to represent, even today, after a hundred years, a relevant episode in the history of the labour and the socialist movements, as well as the communalist movement. It was the first commune based on a conscious attempt to create and study, on an experimental basis, the conditions for an alternative way of life, in the context of a revolutionary change in the world. It was established in 1890 and, in spite of numerous difficulties, it managed to survive in its first phase until May 1893, to fall apart definitively after the second phase, in April 1894. Except for being the first attempt of that kind, its enormous significance lies also in the fact that it provoked a universal and tempestuous polemic within the labour movement of socialist and anarchistic orientation, giving that way an important theoretical contribution to the emancipatory ideas from the beginning of the 20th century.